

התנסות מודרכת של בוגרי תנועות הנוער ב"בית המדרש למורי עם" במכללה האקדמית בית ברל - תכנית ייחודית להכשרה להוראה

ד"ר אלון פאוקר וד"ר אביבה קליגר | המכללה האקדמית בית ברל

חלק ממטרות ההכשרה להוראה שהציבה המכללה האקדמית בית ברל הן התייחסות לדמותו החינוכית של המורה ולמטרות המבטאות ידע, מיומנויות וכלים הדרושים למורה בעבודתו. מטרות אלה מוצאות את ביטויין בתכנית הייחודית של בוגרי תנועות הנוער החלוציות המגשימות ("דרור ישראל", "המחנות העולים" ו"השומר הצעיר"), הפועלת במכללה בשם "בית המדרש למורי עם" (להלן בית המדרש). בוגרי תנועות הנוער מתאפיינים בכך שהם מזהים את שדה החינוך כשדה לשינוי חברתי וערכי של החברה הישראלית (מעין חלוציות של הזמן הזה), ותכנית בית המדרש נועדה להכשירם לחינוך ולהוראה ברוח זו. התכנית החלה לפעול בשנת 2000 על בסיס שיתוף פעולה בין המכללה לבין תנועת "דרור ישראל" - תנועת הבוגרים של הנוער העובד והלומד. בדרך כלל משתתפי התכנית לומדים לקראת תואר של עובד חינוך בקהילה (חינוך בלתי-פורמלי - חב"פ) ותעודת הוראה באחד התחומים במדעי הרוח. עם זאת, תכניות הלימודים שלומדים בהן הבוגרים אינן ממצות מבחינת בית המדרש את מלוא רעיונות ההכשרה ל"מורי עם" (ראו בובר, 1950). כלומר, מורה הממנף את ההוראה להקניית השכלה וערכים לחניכיו בכל מסגרת שבה הוא פועל - פורמלית או בלתי-פורמלית, בית-ספרית או אחרת - ליצירת אכפתיות קהילתית ואקטיביות חברתית. הללו מושתתים על קידום ערכים הקשורים לדמוקרטיה, לסולידריות חברתית ולציונות, בניגוד למגמות של אי-שוויון חברתי, עוני, בערות, אלימות, בורות ועוינות כלפי האחר. תפקודו המקצועי המיטבי של "מורה עם" דורש גיבוש תפיסת עולם, רוחב אופקים והשכלה כללית רחבה, גמישות ויכולת למידה, אישית וקבוצתית, והתאמת הידע הנרכש למצבים חינוכיים-חברתיים ייחודיים באופן מתמשך ובלתי-פוסק.

כדי לעצב את ההתנסות ברוח "מורה עם" היה ברור כבר עם ראשית פעולתו של בית המדרש במכללה, כי יש ליצור מערך ליווי והכשרה התואם את רוחו של בית המדרש ועולה בקנה אחד עם מתווה ההכשרה של ה-PDS. חשוב היה אפוא לבחור מד"פים בעלי עמדה חיובית כלפי גישת בית המדרש, אשר יוכלו להוביל וללוות תהליכי הכשרה וחניכה ברוח הקוראת תיגר על דמותה הקיימת של המערכת.

School), שהמכללה האקדמית בית ברל הייתה מהחלוצות ביישומה בארץ, והן לרעיון "מורה העם". מדובר באתגר מתמשך שבו, מחד גיסא, יש להכשיר את הסטודנטים להוראה בבית הספר הפורמלי ולזמן להם היכרות מוחשית של המערכת הפורמלית על חזקתיה וחולשותיה, כדי שיגבשו את דעתם לגביה ומתוך היכרות זו גם יבררו לעצמם את דרכי הפעולה המתאימות להשקפתם בתוכה; מאידך גיסא, חשוב לזמן להם מרחבי זמן ומקום בתוך ההתנסות המודרכת שבהם יוכלו לבחון אופנים שונים לשימוש בהוראה לטובת הפיכת רעיון "מורה העם" לאפשרי בתוך בית הספר הפורמלי, כחלק משאיפתם להיות מחוללי שינוי חינוכי. כך, למשל, התגבשו ברוב ההתנסויות של קבוצות אלו מיזמים לימודיים המשלבים רעיונות ברוח מורה העם והחינוך הבלתי-פורמלי, סביב שבוע ההתנסות המעשית. דוגמה למיזם מעין זה היא פרויקט להערכה חלופית שקיימה אחת מקבוצות ההתנסות בבית החינוך "רמות חפר". מתנסים מהקבוצה לימדו יחידת הוראה שלמה בנושא אירופה בין שתי מלחמות העולם. בהתאם לגישה הבלתי-פורמלית, שבעטייה הם מתנגדים למבחנים, סוכם כי בתום יחידה זו לא יערך מבחן מסכם, אלא תבוצע הערכה חלופית. הסטודנטים למדו באופן עצמי, בסיוע המדריך הפדגוגי (מד"פ), על גישות שונות להערכה חלופית ובנו עם מורת הכיתה מודל הערכה בהתאם. כל קבוצת תלמידים הונחתה על ידי אחד הסטודנטים ועברה עמו כמה תחנות. בכל תחנה היה חלק של עבודה עצמית, חלק של משימה קבוצתית וחלק של רפלקציה אישית של כל תלמיד על למידתו האישית בנושא. בסיום התהליך כתב כל סטודנט דיווח למורת הכיתה על כל תלמיד בקבוצתו על סמך המשימות האישיות של התלמיד, המשימות שמילאה הקבוצה והתרשמותו של הסטודנט. דיווח זה נשא אופי של הערכה מעצבת ולא של ציון מספרי. כפשרה עם נוהלי בית הספר, המורה שיקללה את ההערכות שקיבלה, לצד שאר מרכיבי ציון המחצית, לציוני התעודה של כל תלמיד. מבחינת קבוצת המתנסים היה זה ניסיון לבצע הערכה חלופית בתוך בית הספר הפורמלי, והם ניצלו אותו כחלק מהתובנות שלהם על החיבור האפשרי בין רעיונות "מורה העם" לבית הספר. כדי לעצב את ההתנסות ברוח מורה עם היה ברור כבר עם ראשית פעולתו של בית המדרש במכללה כי יש ליצור מערך ליווי והכשרה התואם את רוחו של בית המדרש ועולה בקנה אחד עם מתווה ההכשרה של ה-PDS. חשוב היה אפוא לבחור מד"פים בעלי עמדה חיובית כלפי גישת בית המדרש, אשר יוכלו להוביל וללוות תהליכי הכשרה וחניכה ברוח הקוראת תיגר על דמותה הקיימת של המערכת. זאת ועוד, גם בתי הספר צריכים להתאים להתנסות ברוח זו. ואמנם שאלה מרכזית

שורשיו של רעיון "מורה העם" מרחיקים עד לדנמרק של המאה ה-19. גרונדטוויג שהיה כומר, פילוסוף ומשורר, ייסד את בית הספר העממי הגבוה, שהרעיון שבבסיסו היה חינוך גבוה עממי בעיקר לאיכרים. עשרים שנה לאחר מכן נכבשו חלקים נרחבים מדנמרק על ידי הפרוסים, והמוסדות הללו עלו ופרחו לטובת טיפוח התרבות הלאומית הדנית. יסודותיהם השווינוניים פעלו בהזנה הדדית עם צמיחת הקואופרטיבים הדניים ועם רעיונות של אכפניות קהילתית, המהווים עד היום בסיס לחינוך ולחברה בדנמרק ובסקנדינביה כולה. הרעיון היה שהלימוד במוסדות אלו צריך להיות רלוונטי לצורכי העם והחברה בכל זמן נתון. לכן למדו בהם, לצד איכרים, גם אנשי האדמיניסטרציה הציבורית, על סמך התפיסה שמתוך לימוד משותף עם אנשים מקרב כל שדרות הציבור של תחומים הקשורים לחיים, הם ידעו את צורכי העם ויכללו לשרת אותו בהתאם (סטברו, 2002).

בארץ, בשנות החמישים, מרטין בובר, שהכיר את גישתו של גרונדטוויג, הקים באוניברסיטה העברית את "בית המדרש למורי עם". היה זה מיזם משותף לממשלת ישראל, לסוכנות היהודית ולאוניברסיטה העברית בירושלים, שמטרתו להכשיר בעלי תפקידים בתחום החינוך אשר יוכלו להתמודד חינוכית עם הבעיות הבערות של החברה הישראלית דאז, ובמיוחד להכשיר מורים שיוכלו לפעול בקרב עולי העלייה הגדולה (זליקובסקי, תשס"ח).

כדי להשיג את מטרותיה האמורות, התכנית הייחודית מבוססת על יסודות מתחום הפדגוגיה הבלתי-פורמלית ובהם סימטריה, הבאה לידי ביטוי בולט במעורבות הסטודנטים בעיצוב תוכני הלמידה ואף אופניהם; רב-ממדיות - שילוב של אופני למידה שאינם קוגניטיביים בלבד אלא גם אפקטיביים; ומודולריות - מבני תוכן גמישים המותאמים ללומד ועונים לעיקרון הבית-מדרשי של לימוד המחובר לחיים. זאת מתוך תפיסת עולם ביקורתית, מעורבות במציאות הישראלית והיכרות של תהליכי עומק המתחוללים בה (סילברמן-קלר, תשס"ז). התכנית מקיפה כיום כ-500 סטודנטים, ויותר מ-200 מבוגריה כבר פועלים בשדה החינוך בארץ. כרבע מהם פועלים כמורים במערכת הפורמלית ורבים אחרים פועלים במערכת זו בתפקידים חברתיים שונים, או במרכזי הדרכה העורכים סמינרים בנושאים שונים בתוך בתי הספר. פעילות זו מתקיימת בכל הארץ ובמיוחד בפריפריה הגאוגרפית והחברתית בישראל, דוגמת כרמיאל בצפון, רמלה במרכז ומצפה רמון בדרום.

אחד מאתגרי הובלטים של בית המדרש הוא לעצב התנסות מודרכת בתוך המערכת הפורמלית שתתאים הן לגישת בתי ספר לפיתוח מקצועי (PDS - Professional Development)

המלווה את חמש השנים האחרונות שבהן מתרחש עיצוב ההתנסות המודרכת בבית המדרש למורי עם, היא אילו בתי ספר ואילו התנסויות ייטיבו להכשיר את הלומדים לקראת המטרה המשולבת של הכרת המערכת הפורמלית והרצון לחולל בה חידושים ברוח רעיון "מורי עם".

לשם כך חברו צוות המכללה ונציגים מבין הסטודנטים ליצירת קשר עם בתי ספר העונים לפחות לאחד משני הקריטריונים האלה: האחד - בתי ספר המקיימים תהליכי הוראה ולמידה חדשניים ומאתגרים המבקשים לחדש את פניה של מערכת

החינוך, בין היתר בשילוב הגישה הבלתי-פורמלית, ושהנהלתם וסגל המורים אכן יביעו עניין לקיים את ההתנסות של תלמידי בית המדרש על מאפייניה השונים; השני - בתי ספר שבהם מלמדים בפועל צוותים מקרב חברי בית המדרש למורי עם ובוגריו. יש שני סוגי בתי ספר שבהם פועלים צוותים מקרב חברי בית המדרש: בתי ספר שהוקמו על ידי תנועת "דרור ישראל", ופועלים על פי גישתה החינוכית, ובתי ספר פורמליים שבהם החלו פועלים צוותי מורים מהתנועה בניסיון מתמיד לשלב בהם את ההוראה הבלתי-פורמלית.

בתי ספר העונים על קריטריונים אלה מגבירים, כך התברר, את המוטיבציה של הסטודנטים

המתכשרים להוראה היודעים שאתר ההתנסות הוא כר לחדשנות חינוכית.

סוגיית המוטיבציה חשובה בהתנסות זו, משום שרקעם האידיאולוגי של חברי התנועה המייסדת של בית המדרש, כמו זה של כלל התנועות הלומדות בו, מוביל אותם לביקורת נוקבת על דרכי ההוראה, הלמידה והמפגש הבין-אישי המתחוללים במערכת החינוך המסורתית, על הסדירויות הארגוניות המאפיינות אותה (סרסון, 2011). לכן הם נוהגים לפעול בה כחלק מצוותים המחפשים דרכים לשינויה ולקיום מרחבים בלתי-פורמליים בתוכה מתוך האמונה וההבנה כי לחברה הישראלית יש צורך במערכת חינוך ציבורית המכוונת ליצירת חברה צודקת, ציונית ודמוקרטית. הפעולה כצוותים ולא כיחידים מאפשרת להם לקדם את רעיונותיהם ביתר עוצמה, במקום

הקושי של ההיטמעות בקיים העומד בפני יחידים הפועלים במערכת זו.

במכללה מצדה, כמו בקרב הסגל המוביל את תכנית בית המדרש למורי עם מטעמה, יש הסכמה רחבה כי טוב יהיה אם רבים מבוגרי בית המדרש יפנו למערכות החינוך הפורמליות, משום שהם מהווים פוטנציאל לכוח הוראה ערכי ואיכותי. לכן, ומתוך השותפות שנוצרה בין המכללה לבין התנועות סביב בית המדרש, המכללה מעוניינת לעצב עבור קבוצות אלו התנסות מודרכת, שאכן תצביע בפני משתתפיה על כך שבית הספר הפורמלי הוא אתגר חינוכי אפשרי וראוי עבורם ועבור רעיונותיהם, ושיש מקום לפעולה תנועתית ומשותפת במסגרת בתי הספר.

אחד האמצעים לכך, הנובע גם מגישת הלמידה הבית-מדרשית, הוא שיתוף הסטודנטים בתכנון ובביצוע ההתנסות המודרכת. הדבר נעשה באמצעות תכנון מרכזי משותף הכולל ועדת היגוי משותפת לצוות המסלול העל-יסודי במכללה, ראש תכנית בית המדרש ונציגי הסטודנטים הלומדים בבית המדרש. בדרך זו התנועות שותפות למכללה בעיצוב ההתנסות המודרכת בבית המדרש באופן כללי, בבחירת בתי הספר המתאימים להתנסות, ובמינוי המד"פים המתאימים להדריך

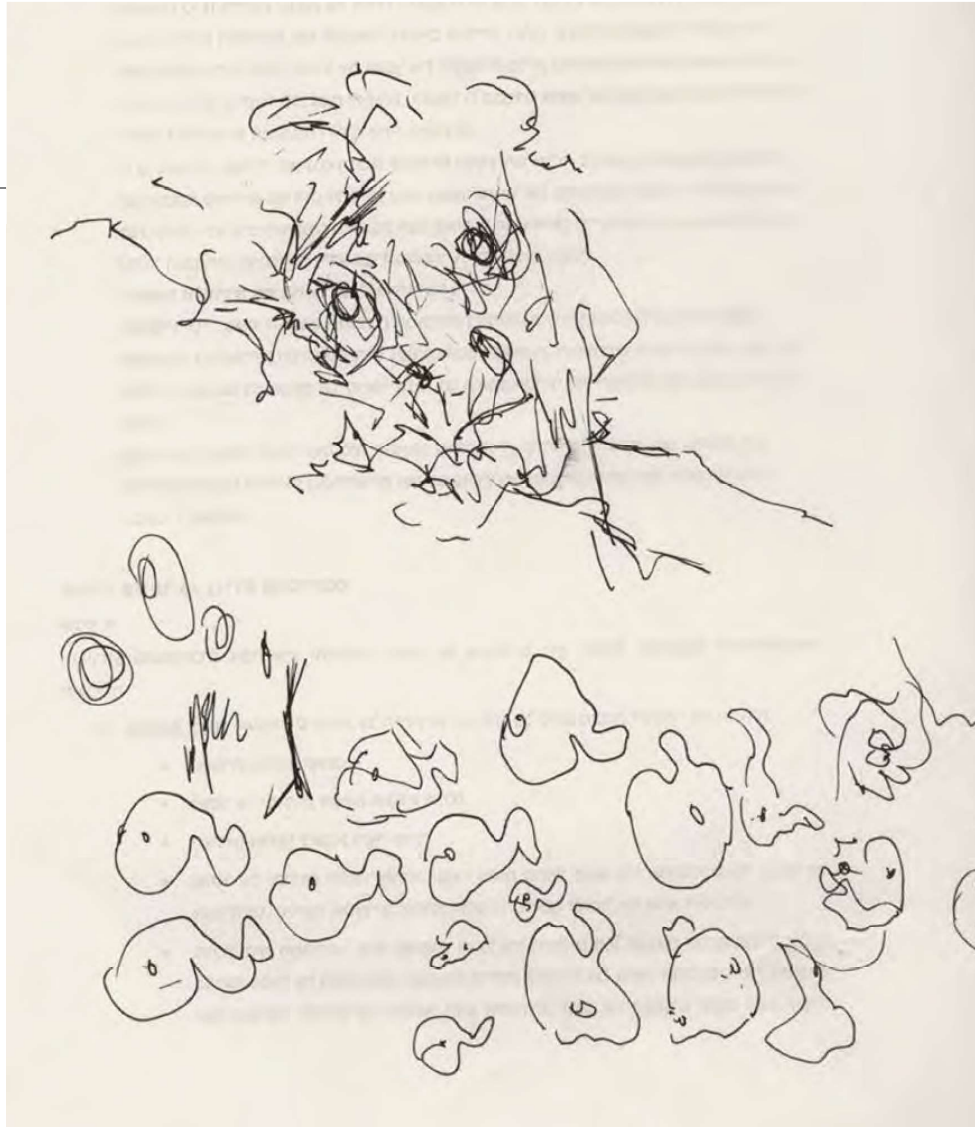
התנסות זו, על היבטיה הייחודיים. כדוגמה לבחירת בתי ספר המקיימים דרכי הוראה-למידה ייחודיות, נוצר קשר עם בית חינוך "רמות חפר", בית ספר אשר פיתח ומקדם את תפיסת הדיאלוג היצירתי ובמסגרתו התנסו הלומדים בהובלת תהליכי חקר, בבניית תוצרים מחקריים וחינוכיים הנובעים מתהליכים אלו ובהצגתם - פרקטיקה המהווה חלק בלתי-נפרד מהלמידה בבית ספר זה. החיבור שנוצר בין ההתנסויות לבין בית הספר עודד את המתנסים לגבש דימויים חדשים על מערכת החינוך מתוך מפגש ובחינה של תהליכי למידה המבוססים על מעורבות גבוהה של הלומדים, עירוב כשרים ואינטליגנציות שונים בתהליך הלמידה ועבודה, הבניה עצמית של ידע, למידה קבוצתית ועוד. מפגשים אלה קראו תיגר על דימויים ועל תפיסות הרווחים בקרב המתנסים

מדובר באתגר מתמשך שבו יש להכשיר מצד אחד את הסטודנטים בבית הספר הפורמלי ומצד אחר לזמן להם התנסות מודרכת להפיכת רעיון "מורה העם" לאפשרי כחלק משאיפתם לחולל שינוי חינוכי. אחד מאתגרי הבולטים של בית המדרש הוא לעצב התנסות מודרכת בתוך המערכת הפורמלית שתתאים הן לגישת בתי ספר לפיתוח מקצועי (PDS), שהמכללה האקדמית בית ברל הייתה מהחלוצות ביישומה בארץ, והן לרעיון "מורה העם".

להיות מחנך ו"מורה עם" לבין הצורך בסביבה הולמת ובתשתית בית-ספרית רחבה על מנת להגשים חלומות ורצונות אלה. ההתנסות בבית הספר בכרמיאל מספקת גם הזדמנות לשותפות המעמיקה בין המכללה לבין תנועת "דרור ישראל": המכללה לומדת עם השנים להכיר את רעיונות "מורה העם" ואת שילוב הבלתי-פורמלי בפורמלי; התנועה לומדת להכיר דרך ההתנסות המודרכת בליוויים של אנשי המכללה את המערכת הפורמלית והגיונית באופן מעמיק ובכך לעצב את רעיונותיה המקוריים באופן פורה יותר. ברוח זו בחרו מחנכי בית הספר וצוות ההנהלה להרחיב את המפגש עם צוות המכללה מעבר לגבולות ההתנסות המודרכת ולהזמין את המד"פים אשר פעלו בו להיפגש גם עם צוותי מחנכים קיימים בבית הספר ולסייע בפיתוח המשוב, השיקוף והרפלקציה כחלק מהתרבות הבית-ספרית, וכן לבחון יחד את אופני הלמידה הייחודיים הנהוגים, כאמור, בבית הספר, ולשפרם בהתאם למטרותיו. דוגמה זו עולה בקנה אחד עם עדותם של רבים מהסטודנטים בסיום ההתנסויות המודרכות שלהם, שהכנת מערכי השיעור, הדיונים עליהם עם המד"פים וההיבטים השונים של הוראת הנושא וניהול הכיתה, וכן כלי ההנחיה, המשוב והרפלקציה, הם למידה שהייתה חשובה עבורם מעבר להתנסות עצמה ולהוראה בעולם בית הספר, ושימשה אותם גם להדרכה במסגרות השונות שהם מחנכים בהן, בשדות החינוך הפורמלי והבלתי-פורמלי. במסגרת שיתוף הסטודנטים בעיצוב ההתנסות נהוג היה גם שבכל אתר התנסות שימש אחד הסטודנטים כרכז הקבוצה שהביא את "קולם" של המתנסים לשיח המשותף בין המד"פ, המקשר המכללתי ואנשי בית הספר על עיצובה הספציפי של כל ההתנסות בכל אתר ואתר. אולם לאחר כמה שנות התנסות הסתבר שאין די בכך. רכז הקבוצה אינו מוכוון להדרכת הסטודנטים ותפקידו חולף לאחר שנת ההתנסות. משהוברר הדבר העלו אנשי "דרור ישראל" בפני סגל המכללה רעיון לשילוב של תפקיד חדש וייחודי בהתנסות המודרכת של קבוצות בית המדרש: בוגר התכנית, בעל תואר B.Ed. מהמכללה, בעל ניסיון משמעותי בהוראה וחינוך במערכת הפורמלית יוכשר להיות עוזר מד"פ (על תקן המעמד האקדמי של עוזר הוראה) ויהיה שותף להדרכת ההתנסויות של בית המדרש. ההערכה הייתה שעוזר המד"פ (עמד"ה - עוזר מדריך התנסות), בניגוד לרכז הקבוצה, אדם בעלי נתוני קבלה גבוהים, יעבור גם ריאיון קבלה לתפקיד ויתפקד למשך יותר משנה אחת, וכך יוכל להיות שותף משמעותי יותר מאשר רכז הקבוצה לעיצוב ולהדרכת ההתנסות בבית המדרש. הוא יהיה אמון על פיתוח רעיונות ודרכים לשלב את הפדגוגיה הבלתי-פורמלית בהתנסות על כל אופניה. אדם כזה, המדבר בשפתם של הסטודנטים, אמור

בדבר כפיפותה של מערכת החינוך וסדיריות תהליכי הלמידה המתקיימים בה למכונה בפי המחנך וההוגה הביקורתית פאולו פריירה "חינוך בנקאי". כלומר, לימוד שבו עיקר תפקידו של התלמיד הוא לרכוש ידע קיים ממוריו ולהפגין שליטה בו במבחן (גור-זיו, 2012). דוגמה נוספת לשותפות מעניינת עם מוסד חינוכי ניתן למצוא בהתנסויות המודרכות המתקיימות בשנים האחרונות בבית הספר "משגב" שבגוש שגב, ובמסגרתן השתתפו חלק מהמתנסים בתכנית ייחודית שפותחה בבית הספר לכיתות ז' הקרויה מב"ת - מפגש בין תרבויות. ייחודה של התכנית בבניית מערכי שיעור המשלבים בין המקצועות היסטוריה וגאוגרפיה (מקצועות התואמים את הכשרתם של חברי בית המדרש) באופן בין-תחומי וסינרגטי לתהליך הלמידה. האתגר שבבניית מערכי שיעור המשלבים בין תחומי דעת שונים עווד את המתנסים לזהות את המעלות ואת החסרונות שבתחילת תהליכי הלמידה על פי "מקצועות", לפתח תובנות וכישורים בסיסיים בהבניית תהליכי למידה בין-תחומיים ולבחון את מידת תרומתם של תהליכים מעין אלו לפיתוח הדעת הבלתי-פורמלית ולחיבור הלמידה לחיים, וכן את התשתית הנדרשת לכך מצד בית הספר. דוגמאות לבתי ספר שפועלים בהם בוגרי התנועה ניתן למצוא בבית הספר השש-שנתי "השלום" במצפה רמון. זהו אחד מבתי הספר שפועלת בהם קבוצה של חברי תנועת "דרור ישראל" כמורים וכחינוכאים. ההתנסות של הסטודנטים מבית המדרש לצדם תרמה להמחשת התמודדויות ואתגרים רבים המצפים למורים ולמחנכים שרוצים לממש את רעיון "מורה העם" בבית הספר הפורמלי. השיח המתמיד בין הסטודנטים לבין חבריהם מתוך סגל בית הספר הגביר את המוטיבציה של המתנסים בבחינת אותם התמודדויות ואתגרים. הם ניצלו את ההתנסות גם כדי לחקור את הסדיריות הארגונית וההתנהגותיות בבית הספר, בין היתר בפרקטיקה של מחקר פעולה על ההוראה של עצמם וניסיונם לשלב בה את גישתם הייחודית. דוגמה נוספת וייחודית להתנסות המשלבת בין שני סוגי בתי הספר המועדפים היא ההתנסויות בתיכון "אדם, חברה וטבע" בכרמיאל. רוב חברי צוות המורים בתיכון, וכן מנהלו, הם בוגרי בית המדרש מתנועת "דרור ישראל", ולכן בית הספר מהווה מעין חממה חינוכית לרעיונות "מורה העם" ולדרכי הוראה ולמידה המבוססות על רעיונות הדעת הבלתי-פורמלית, על החינוך הדיאלוגי, על הוראה בין-תחומית, על למידה מבוססת פרויקטים ועוד. בהתנסות בכרמיאל נחשפו הסטודנטים למוסד חינוכי המאתגר את מרבית הסדיריות הארגונית המאפיינות את מערכת החינוך המסורתית. מתוך כך הציבו בפני רבים מהסטודנטים את הקשר החיוני בין השליחות האישית בבחירה

רמי שן | 13.3.13, עט על נייר, 2013, 21x29 ס"מ

עם התנגדויות; ניהול כיתה והתמודדות עם שונויות בתוכה. לצד אלה עסקו גם בחשיבה עקרונית על עולם בית הספר, הסדירויות הארגוניות הקיימות בתוכו, היכולת להכניס בהן שינויים וההיתכנות והאופן לשלב גישות מהחינוך הבלתי-פורמלי בתוך המערכת הבית-ספרית הפורמלית. החלקים הפרקטיים בהשתלמות נערכו שנה לאחר מכן. כל אחד מששת עוזרי המד"פ התלווה למד"פ בהתנסות של אחת מקבוצות בית המדרש. כחלק מהכנתם לתפקיד ובסיוע המד"פ הם התנסו בליווי הסטודנטים בבניית מערך שיעור, בצפייה בשיעורים ומישובם, בתגובה לכתיבה רפלקטיבית של הסטודנטים ושיחות רפלקציה והשתתפות, ואף התנסות בהובלת פגישות של קהילת הלומדים. מי שסיים את ההכשרה התאורטית והפרקטית עם המד"פ קיבל את המלצתו של האחרון לפעול בפרויקט, הוכרז כעמ"ד והוכנס לשלב השני של התכנית - שלב הקבע ההתמחות בפועל.

להיות מקובל עליהם מראש ובכך לגרום להם להגיע ביתר נכונות וסקרנות להתנסות המודרכת בתוך בית הספר, יבין ללבם בהתלבטויות העקרוניות, הענייניות והייחודיות המלוות אותם בהתנסות כחברי תנועה אידאולוגית ולתווך התלבטויות אלו לבית הספר ולסגל המכללה. בד בבד הוא יוכל, עם עמיתיו, להוות צוות חשיבה משמעותי לעבודה מול גורמי המכללה בעיצוב ההתנסות כך שתוכל להתאים לדרישות הבסיס של ה-PDS ולמטרות הייחודיות של "מורה העם" גם יחד. ברצף של דינים בוועדת ההיגוי של ההתנסות עוצבו ההסכמות באשר לתפקידו של עוזר מד"פ. כדי להבנות את התפקיד החדש נבחרו שישה חברי תנועה מבוגרי בית המדרש. הבחירה נעשתה על סמך תנאי הקבלה שהוזכרו לעיל ולפי ראיונות. הם הוכשרו לתפקיד בקורס תאורטי שתכניו נבנו במשותף אתם ועם נציגי המכללה. בקורס התאורטי נכללו תכנים כמו סודות המשוב, הכתיבה והחשיבה הרפלקטיביות; התמודדות

לליווי ההמשך שהתנועה מקיימת באופן עצמאי לאנשיה הפועלים כמורים במערכת הפורמלית. הללו פועלים בכמה אופנים, שני המרכזים שבהם מתבצעים במסגרת בתי ספר ייחודיים שמפעילה רשת "דרור בתי חינוך" - רשת החינוך התנועתית, דוגמת תיכון "אדם חברה וטבע" בכרמיאל, או בבתי ספר כלליים ברחבי המדינה. באחרונים הם שואפים, כאמור, להיכנס כקבוצה של כמה מורים, כך שיקל עליהם לקדם את רעיונותיהם הייחודיים בבית הספר. רלוונטיות של צוות עמד"ה התנועתי לקבוצות אלו עשויה לשפר את הקשר בין ההתנסות המודרכת לבין העשייה הייחודית שלהם בשדה, ואם נרצה, הרי הדבר יכול להיות ביטוי נוסף לאחד מיסודותיו החשובים של דגם ה-PDS - שילוב בין התאוריה (במקרה זה הרעיונות הרגילים, אבל גם הייחודיים, המלווים את ההתנסות הבית-מדרשית) לבין השדה. ■

תודה ליוני כרמל מתנועת "דרור ישראל" על הערותיו המועילות למאמר זה.

מקורות

בובר, מרטין (1950). חינוך מבוגרים. בתוך **תעודה ויעוד**, כרך ב' (1984) (עמ' 399-411). ירושלים: הספרייה הציבורית. גור-זיו, חגית (2012). חינוך של מדוכאים. **הד החינוך**, פ"ז(1), 100-103.

זליקובסקי, דנה (תשס"ח). מרטין בובר והשכלת-העם: רעיון בית-הספר הגבוה לעם והגשמתו בבית-המדרש למורי-עם בירושלים. **דור לדור**, ל"ב, 67-90.

סטברו, דיוד (2002). גרונטביג ובתי החינוך העממיים למבוגרים. הוצאה פנימית של המרכז החינוכי להתחדשות שתפנית-תנועת דרוור ישראל (לא פורסם).

סילברמן-קלר, דיאנה (תשס"ז). הפדגוגיה של החינוך הבלתי פורמלי. בתוך שלמה רומי ומרים שמידע (עורכים), **החינוך הבלתי פורמלי במציאות משתנה** (עמ' 97-120). ירושלים: מאגנס.

סרסון, סימור ב' (2011). סדיריות ארגונית והתנהגותיות. בתוך ניר מיכאלי וגל פישר (עורכים), **שינויים במערכת החינוך** (עמ' 70-88). ירושלים: ברנאו-ויס.

בשלב זה, המד"פ בשיתוף עם העמד"ה מלווים את הסטודנטים בהכנת מערכי השיעור, בליווי, בצפייה, בכתיבה רפלקטיבית, בקשר עם מערכת בית הספר, בקהילות לומדים ובהיבטים טכניים שונים של ההתנסות - ובתוך כך המד"פ ממשיך לחנוך את העמד"ה בכל אלה בהתאם לצורך ולעניין. העמד"ה אחראי בעיקר להוביל את פיתוח ההיבטים הייחודיים של ההתנסות הבית-מדרשית, בתיאום עם המד"פ, עם צוות בית הספר ועם קבוצת המתנסים.

שילוב התפקידים בין המד"פ לעמד"ה יצר דגם התנסות חדש. המד"פ מביא את הידע הדיסציפלינרי ואת האופנים האפשריים ליישמו בתוך עולם בית הספר; העמד"ה אמן על שילוב בהתנסות של אופנים ואף מיזמים מובנים שבהם תוסב ההוראה המסורתית להוראה ברוח רעיונות "מורה העם" ושילוב בין הפורמלי לבלתי-פורמלי.

בהיות מודל זה ניסיוני הוא מצוי בבחינה מתמדת, כולל במחקר המלווה את התפתחותו. ממצאים ראשוניים ולא מעובדים של המחקר, וכן התרשמות של העוסקים במלאכה, מצביעים על כך שהמודל אכן מצליח לגרום למוטיבציה גבוהה יותר של הסטודנטים כלפי ההתנסות הן ברמה העניינית הישירה הן באשר לבחינת עמדות אישית וקבוצתית כלפי עולם בית הספר ובחירה בו ליעדם (האישי והקבוצתי) בעולם החינוך. הליווי המורחב אכן מוערך על ידם כמאפשר ליווי וחניכה משמעותיים בהיבט הכפול של ההתנסות. היינו, הן רכישת הכלים להוראה בבית הספר הפורמלי והן הניסיונות ליישם בעזרתם את רעיון "מורה העם".

עם זאת אנשי עמד"ה, כפרטים וכצוות, עדיין לא הצליחו לנסח רעיונות מגובשים במטרה לממש את חלקם הייחודי בתמהיל ההדרכה של ההתנסות המודרכת בבית המדרש, היינו, עיצוב ההתנסות גם ברוח רעיון "מורה העם" ושילוב הדעת הבלתי-פורמלית בעולם בית הספר הפורמלי. ברור שמדובר במשימה גדולה, שההתנסות יכולה להיות רק מבוא לה. אולם גם ככזו, היא עדיין צריכה להתפתח. סוגיה זו כלל אינה פשוטה כלל ל"פיצוח" והיא בחיתוליה, ולפיכך כמעט מתבקש וסביר ששיפור בעניין זה יקרה בשנות ההתנסות הקרובות. אתגר נוסף שעדיין ניצב בפני התכנית הוא יצירת קשרים יציבים לאורך שנים עם בתי ספר שיהוו קרקע נוחה לאופייה הייחודי של ההתנסות. גם עניין זה עדיין נמצא בחיתוליו והצלחה בו עשויה להיות אחד מעוגניה החשובים של התכנית.

ברור לגמרי שההתנסות הבית-מדרשית היא רק בבחינת "פתיחה" עבור תלמידי בית המדרש. נראה שאלו מהם שיבחרו לפעול בבתי הספר יפיקו תועלת אם צוות עמד"ה יהיה מחובר גם